

Stefan Miler (1888-1962)

- nauczyciel zamojskich szkół, długoletni opiekun ogrodu zoologicznego
– 50. rocznica śmierci

Urodził się 22 stycznia 1888 r. w majątku Huby Tynieckie koło Kalisza. Tam ukończył gimnazjum. W 1905 r. został wydalony ze szkoły za aktywny udział w strajku szkolnym i oddany pod dozór policji, jednak nadal uczestniczył w manifestacjach, walcząc o polską szkołę. Podczas jednej z nich doszło do udanej próby rozbicia żandarmów legitymujących manifestującą młodzież. Po tym incydencie wraz z 11 innymi uczniami zbiegł do Krakowa, przekraczając nielegalnie granice Królestwa. W Krakowie kontynuował naukę według programu polskiego gimnazjum. Amnestia w 1906 r. pozwoliła mu wrócić do Kalisza i w 1908 r. zdać maturę.

W 1908 r. wyjechał na studia przyrodnicze do Fryburga w Szwajcarii. Uczęszczał również na zajęcia dodatkowe w pobliskich uniwersytetach w Lozannie i Genewie. W 1913 r. otrzymał dyplom licencjata nauk przyrodniczych. Dyplom ten uprawniał go do nauczania w szkołach średnich. Podczas pobytu w Szwajcarii Stefan Miler należał do studenckiej organizacji „Związek Walki Czynnej”, założonej przez Józefa Piłsudskiego oraz stowarzyszenia postępowo-niepodległościowego „Filarecja”. W 1911 r. odbył udaną wyprawę na Mont Blanc oraz wyprawy na szwajcarskie lodowce w Alpach. Studia doktoranckie z geologii Tatr rozpoczął w 1913 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim, pracując jednocześnie jako korepetytor.

Po wybuchu I wojny światowej przerwał studia i wyjechał do majątku Kanie w lubelskim. W sierpniu 1915 r. walczył w 1 pułku piechoty Legionów Polskich, którego dowódcą był płk Edward Rydz ps. Śmigły. Został ranny w bitwie pod Smolarami nad Stochodem. Po kilkumiesięcznej kuracji został skierowany do oddziału płk Władysława Sikorskiego. Sikorski, jako szef Departamentu do Spraw Legionowych Naczelnego Komitetu Narodowego, udzielił mu w 1916 r. urlopu bezterminowego z Legionów i skierował do pracy w utworzonym w murach dawnej Akademii Zamojskiej gimnazjum.

Stefan Miler rozpoczął pracę jako nauczyciel przyrody w Realnym Gimnazjum Męskim w Zamościu. Pracę tę kontynuował w późniejszym Państwowym Gimnazjum Męskim im. Jana Zamoyskiego, a następnie w Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym, aż do przejścia na emeryturę w 1954 r. Miał także lekcje w Gimnazjum Żeńskim im. Marii Konopnickiej i Seminarium Nauczycielskim w Zamościu.

Działał w Polskiej Organizacji Wojskowej. W 1918 r. brał udział w manifestacji żądającej pozostawienia Chełmszczyzny przy Polsce, w czasie której spoliczkował śmiejącego się z manifestantów niemieckiego żołnierza, za co przesiedział dwa tygodnie w areszcie. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej i dosłużył się stopnia kapitana. Z tego tytułu wkrótce został prezesem Związku Legionistów i Związku Rezerwistów w Zamościu.

Na przełomie 1918/19 r. na nieużytku przyszkolnym rozpoczął organizację pierwszego w Polsce Szkolnego Ogrodu Botanicznego. Ogród zoologiczno-botaniczny i jego opiekun stały się wizytówką Zamościa. Fundusze zdobywał dając odczyty w różnych miastach w kraju. Pisał też do miejscowej prasy artykuły o charakterze patriotycznym, wiersze i satyry.

W latach 1934-1939 był członkiem Rady Miasta Zamościa.

W czasie II wojny pozostawał opiekunem ZOO. Mimo nacisków, szantażu, aresztowania córki Grażyny, kilku miesięcy więzienia, nie podpisał volkslisty. Działal w konspiracji i w tajnym nauczaniu.

Po wyzwoleniu, 29 lipca 1944 r. otwierał patriotyczny wiec na Rotundzie poświęcony pomordowanym tam mieszkańcom Zamojszczyzny. Powrócił do oficjalnej pracy dydaktycznej i wziął udział w uruchomieniu nieczynnego podczas okupacji szkolnictwa średniego w Zamościu.

W 1953 r. upaństwowiono ZOO, a Stefan Miler został jego pierwszym oficjalnym kierownikiem. W następnym roku został zmuszony do odejścia na emeryturę szkolną (zaprotestował przeciwko wnioskowi o zmianę patrona liceum), pozostając w dalszym ciągu kierownikiem ogrodu zoologicznego

W czerwcu 1957 r. doznał wylewu krwi przy budowie alpinarium w parku (przy kojcu). Ze względu na stan zdrowia musiał zrezygnować z pracy w ZOO. Około 1961 r. przeniósł się do Warszawy, tam też zmarł 14 lutego 1962. Został pochowany w Warszawie na Powązkach.

Bibliografia podmiotu

Było to w roku 1905 / Stefan Miler. - (Kartki historyczne) // Słowo Zamojskie. – 1930, nr 16, s. 5 ; 1930, nr 17, s. 4

„Cud” Zamościa, o zamojskim ZOO / Stefan Miler. – Zamość, 1927

Czy zima będzie lekka? : (sposrzeżenia meteorologiczne ze stacji obserwacyjnej w Ogrodzie Przyrodniczym w Zamościu) / Stefan Miler // Słowo Zamojskie. – 1930, nr 2, s. 2

Dzień „kwiatka” na dochód Internatu / Bronisław Gancarczyk, Stefan Miller. - (Kronika miejscowa) // Kronika Powiatu Zamojskiego. – 1918, nr 12, s. 87

Flora i fauna powiatu zamojskiego / Stefan Miller // Kronika Powiatu Zamojskiego. – 1918, nr 1/ 2, s. 11-12

Koncert p. Chmielikowskiej / St. M.- (Kronika) // Ziemia Zamojska. – 1923, nr 13, s. 6-7

Niezwykły styczeń / Stefan Miler // Słowo Zamojskie. – 1930, nr 6, s. 2

O nauczaniu przyrody / Stefan Miller // Kronika Powiatu Zamojskiego. – 1918, nr 14, s. 24-26

O zbieranie ziół leczniczych / Stefan Miller // Kronika Powiatu Zamojskiego. – 1918, nr 7, s. 7-8

Ogród przyrodniczy / Stefan Miler // Ziemia Zamojska. – 1926, nr 38-39, s. 24-25

Ogród szkolny jako środek nauczania i szczepienia kultury / Stefan Miler // Ziemia Zamojska. – 1923, nr 31, s. 1-2

Powszechne Lwowskie Wykłady Uniwersytetu i Politechniki w Zamościu / Stefan Miller. - (Kronika Miejskowa) // Kronika Powiatu Zamojskiego. – 1918, nr 1/ 2, s. 21-22

Przeżycia więzienne / Stefan Miler // W: Terror niemiecki w Zamojszczyźnie 1939-1944 / pod red. Zygmunta Klukowskiego. – Zamość, 1945. – S. 13-20

Poezje. Zamość : Wydawca Zenon Michalski, 1944

Radecznicza / Stefan Miller. - (Korespondencje) // Kronika Powiatu Zamojskiego. – 1918, nr 13, s. 10-11

Sprawozdanie z akcji zebrania funduszu na niedźwiedzia dla Ogródu przyrodniczego / Stefan Miler // Ziemia Zamojska. – 1928, nr 3-4, s. 8-9

W jaki sposób nie zostałem Volksdeutschem / Stefan Miler // W: Zamojszczyzna w walce z Niemcami 1939-1944 / pod red. Zygmunta Klukowskiego. – Zamość, 1946. – S. 98-101

Także: Zamojszczyzna – Sondenlaboratorium SS. – T. II. – Warszawa : Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1977. – S. 355-356

Z rycerskich szlaków przeszłości Beliny / Stefan Miler // Teka Zamojska. - 1938, nr 4, s. 254-255

Z przeżyć osobistych na tle "Aktu Brzeskiego" w Zamościu / Stefan Miller // Teka Zamojska. - 1938, nr 2, s. 110-112

Zacierajmy różnice międzykordonowe! / Stefan Miller // Kronika Powiatu Zamojskiego. – 1918, nr 14, s. 17-18

Zbrodnie niemieckie w Zamojszczyźnie : od początków września 1939 r. do końca lipca 1944 r. / Michał Zawrotniak ; przedm. Stefan Miler. – Zamość, 1946

Zimą na Grande S-te Bernarde / Stefan Miler // Słowo Zamojskie. – 1930, nr 1, s. 4 ; 1930, nr 2, s. 4

Bibliografia przedmiotu

Academia Zamoscensis / Michał Bojarczuk. – Lublin : Lubelska Spółdzielnia Wydawnicza, 1959

Bądź ukochanej ojczyzny podporą : Akademia Zamojska – Gimnazjum i Liceum im. Jana Zamojskiego w Zamościu / Bogdan Szyszka. – Zamość : Zamojskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk ; Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, 1998

Człowiek zwierząt / Anna Bocian // Kamena. – 1980, nr 26, s. 12

Dawniej w Zamościu : o skarbach, duchach i czartach, sławnych generałach, poetach, wizytach dostojnych gości, wielkich balach, pojedynkach i kurtyzanach / Krzysztof Czubara. – Zamość : Atut Biuro Promocji, 2005. – S. 70, 73, 74, 88, 160, 187, 188

Do Ciebie, Polsko... : Legiony Polskie w Lubelskiem 1914-1918 / Jan Konefał. – Lublin : Norbertinum, 2008. – S. 129, 133

Dziennik z lat okupacji Zamojszczyzny (1939-1944) / Zygmunt Klukowski. – Lublin, 1959. – S. 95, 103

Dziewczęta w fartuszkach, czyli Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące im. Marii Konopnickiej w Zamościu 1916-1970 / Bogumiła Sawa. – Zamość : Zamojska Oficyna Wydawnicza SAWA, 2000. – S. 29, 35, 103, 139, 678

Encyklopedia ludzi Zamościa / Andrzej Kędziora. – Zamość : ABACUS, 2007. – S. 198-200

Encyklopedia miasta Zamościa / Andrzej Kędziora. – Zamość : JN Profil ; GREENart Jacek Kardasz, 2012. – S. 401-402

Główny Urząd Zaciągu do Wojska Polskiego w Zamościu / Tadeusz Procner // Kronika Powiatu Zamojskiego. – 1918, nr 19, s. 93-95

Jubileusz 80-lecia [I LO im. Jana Zamoyskiego w Zamościu], 7-8 czerwca 1996 r. – Zamość : I LO im. J. Zamoyskiego], 1996

Kiedy odeszli trzej panowie / (O.K.) // Kurier Lubelski. – 1967, nr 57

Kochał młodzież i przyrodę / Jerzy Tomaszewski // Przegląd Kresowy. – 1990, nr 6, s. 10. – Fot.

Marzenie pana Milera / Jerzy Łabęcki // Sztandar Ludu. – 1983, nr 142, s. 4-5

Mazurek Milera : 66 lat temu na łamach "Tygodnika Zamojskiego" opublikowany został nowy hymn narodowy / Małgorzata Mazur // Tygodnik Zamojski. - 2010, nr 19, s. 10

Miś na półmisku / Krzysztof Czubara // Tygodnik Zamojski. -2000, nr 24, s. 12

Moi profesorowie / Andrzej Józef Misiura // Kronika Zamojska. – 1994, nr 26, s. 14 ; 1994, nr 27, s. 9

Nauczyciele w życiu umysłowym Zamościa w latach 1916-1939 / Bogdan Szyszka // Rocznik Zamojski. – T. 2 (1988), s. 109-122

O królach i kapuście / Marian Brandys. - Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1959. - S. 56-62 : Starzy ludzie z Zamościa

O zwierzyńcu w Zamościu / Józef Władysław Kobylański. – Lwów : Drukarnia Narodowa, 1928

Ocalić od zapomnienia / (lew) // Dziennik Wschodni (Zamojski). - 2001, nr 247, s. 10

Odszedł od nas profesor / Roman Nowicki // Kurier Lubelski. – 1962, nr 4, s. 2

Oddział Zamojski Polskiego Tow. Krajoznawczego. - (Kronika miejscowa) // Kronika Powiatu Zamojskiego. – 1918, nr 19, s. 99

Ogrody zoologiczne, wczoraj – dziś - jutro / Karol Łukaszewicz. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1975. – S. 397

Ogród profesora Milera / Bogumiła Sawa-Sroczyńska // Tygodnik Zamojski. – 1989, nr 17, s. 4 ; 1989, nr 18, s. 7 ; 1989, nr 19, s. 7

Ogród Zoologiczny w Zamościu // Słowo Zamojskie. – 1929, nr 1, s. 4

Pamiętnik zjazdu b. wychowanków Szkoły Handlowej w latach 1906-1916 i późniejszego Gimnazjum im. Tad. Kościuszki w Kaliszu, 11-12 października 1947 r.

Prof. Stefan Miler i jego dzieło : (w setną rocznicę urodzin) / Gabriel Brzęk // Przegląd Zoologiczny. – 1988, z. 3, s. 305-318

Profesor od przyrody / Barbara Zbyryt // Niedziela. - 2008, nr 11, dod. Niedziela Zamojsko-Lubaczowska, nr 11, s. VII

Stefan Antoni Miler : wspomnienie / ZRM // Gazeta Wyborcza (LUL). - 2000, nr 38, dod. Gazeta w Lublinie, nr 38, s. 5

Stefan Antoni Miler 1888-1964 / Michał Bojarczuk // Kalendarz Lubelski. -1980, s. 133-136

Szkolnictwo Zamościa w dwudziestoleciu międzywojennym / Bogdan Szyszka. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987. – S. 24, 79, 87, 95, 96, 139, 217, 222

Wybitni regionaliści ... rzecz o Stefanie Milerze i Marianie Pieszce / Danuta R. Kawalko. – Fot. // Zamojski Kwartalnik Kulturalny. - 2005, nr 3-4, s. 153-161

Z dziejów PTK - PTTK w Zamościu (1930-1980) / Tadeusz Twardowski. – Zamość : Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Oddział Zamość, 1980

Zamojski Ogród Zoologiczny im. Stefana Milera. – Zamość : Wojewódzki Ośrodek Metodyczny, 1993

Zamojszczyzna. – T. I 1918-1943 / Zygmunt Klukowski. – Warszawa : Ośrodek KARTA, 2007. – S. 58, 60, 136, 144

Zamość / Zofia Serafin-Sochańska. – Zamość : Koło Miłośników Książki, [1938]. – S. 59

Zamość od A do Z / Andrzej Kędziora. - Zamość : Regionalna Pracownia Krajoznawcza PTTK, 1991. – S. 162-164

Zamość w latach 1914-1918 : renesans miasta / Piotr Jan Zieliński. – Krasnystaw, 2009. – S. 25-26

Zwierzyniec profesora / Adam Klaczyński // Tygodnik Zamojski. – 1979, nr 3, s. 7

90 lat zamojskiego ZOO / tekst Joanna Sołodzińska. – Zamość : ABACUS, [2008]

Oprac. Renata Ożgo
Książnica Zamojska, 2012 r.